

- ВАТ. Видавець О. Пшонківський, 2007. – 337 с.
5. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1413. Метрическая книга церковей Таращанского уезда (1816), арк. 331–336.
 6. Там само. – Оп. 1011, спр. 2793. Реестры Киевской епархии Таращанского духовного правления (1817), арк. 169.
 7. Там само. – Оп. 702, спр. 745. О окончившем курс семинарского учения студенте Лаврентии Похилевиче, о предоставлении занять священническое место в селе Горошков Таращанского уезда (1839), арк. 1–4.
 8. Там само. – Оп. 1023, спр. 77. Послужные списки о чиновниках и канцелярских служителях Киевской духовной консистории (1843), арк. 1–12.
 9. Історія міст і сіл Української РСР. В 26-ти т. Київська область. – К.: Голов. ред УРЕ, 1971. – 791 с.

Аннотация. *Орищенко Р.М. Лаврентий Похилевич как представитель украинской церковной интеллигенции XIX в. Автор рассматривает проблему становления сельской интеллигенции в Правобережной Украины на протяжении XIX в. Показывает влияние на этот процесс государственной политики России в церковном вопросе. Ярким представителем духовной интеллигенции, что формировалась, он признает Лаврентия Похилевича.*

Ключевые слова: *интеллигенция, духовенство, церковь, Правобережье*

Summary. *Oryshchenko R.M. Lavrentiy pohylevych as representative of ukrainian church clerisy in XIX. The author touches upon the problem of the peasant village intelligentsia establishment in the Right-bank Ukraine during the XIX cent. He shows the influence of the Russian state policy on this process in the church question. He recognizes Lavrentiy Pohylevych a bright representative of the forming spiritual intelligentsia of that time.*

Key words: *intelligentsia, clergy, church, Right-bank Ukraine.*

Надійшла до редколегії 12. 05. 2010 р.

Затверджена до друку 10.06. 2010 р.

Л.А. Сокур

УДК 330.212.86(477)

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПЕРІОД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ПОЧАТКУ ХХ ст. ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДІЛОВОДСТВА

Розглянуто основні віхи державотворення періоду визвольних змагань 1917–1921 рр. через призму процесів діловодства українських урядів; визначено магістральні напрямки та пріоритети Центральної Ради УНР, гетьманату П. Скоропадського, Директорії в царині державотворення та їхнє документальне відображення на початку ХХ ст.

Ключові слова: *державотворчі процеси, Українська Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського, Директорія, діловодні процеси, державна мова, власна система діловодства*

Державотворення – процес доволі складний і суперечливий, що вимагає конструктивних рішень у всіх без винятку сферах суспільно-політичного життя. Займаючись дослідженнями в галузі діловодства, авторка, у цій розвідці, звертає увагу на проблему відновлення української державності початку ХХ ст., зокрема через призму діловодних процесів, що супроводжували державне будівництво українських урядів УНР доби Центральної Ради, Української Держави та Директорії УНР.

Діяльність провідників українських національних змагань викликає в історичній науці справжню хвилю дискусій. Отак, очільників Центральної Ради звинувачують у надмірному зволіканні з проголошенням державного суверенітету та вирішенням наболілого аграрного питання. П. Скоропадському дорікають у надмірному слугуванні німецькій адміністрації та згортанні соціальної політики. Водночас Директорії УНР закидають проведення авантюричних соціалістичних експериментів у ті ж таки соціальній політиці. Проте ми не будемо зупинятися на помилках і прорахунках згаданих урядів, які, про що забувають більшість дослідників, діяли не в умовах сьогодення, а в реально існуючих історичних обставинах, що мали місце на початку ХХ ст. Мета статті – проаналізувати ті аспекти

державницької діяльності, які покликані були консолідувати спільноту, сприяли еволюції державницьких поглядів і рішень.

Перед тим як перейти до власне аналізу діловодних процесів, пов'язаних з діяльністю перших українських урядів, хотілося б зазначити, що йдеться про період, який образно можна визначити добою “інтелігентного державотворення”, коли біля керма влади перебували представники української науково-мистецької еліти. Зокрема М.С. Грушевський – видатний історик, академік, письменник, соціолог, дійсний член ВУАН, О.М. Андрієвський – юрист, В.К. Винниченко – письменник, А.Г. Макаренко (захистив докторську дисертацію у Вищому Українському педагогічному інституті), С.В. Петлюра – відомий публіцист, виходець із родини священнослужителів, Ф.П. Швець – вчений-геолог, П.П. Скоропадський – генерал-майор, нащадок гетьманського роду [1, 23, 107, 185, 441, 567, 1078, 768]. Розуміючи теоретичні основи побудови держави на початковому етапі, вони утримувалися від революційних змін, діючи легітимними методами, що забезпечувало поступову українізацію системи державного управління, освіти та суспільства в цілому, сприяло піднесенню національної свідомості населення. До таких методів, на нашу думку, можна віднести й українізацію діловодних процесів та створення власних державницьких канцеляристських структур, відповідальних за забезпечення дієвого механізму реалізації державницьких управлінських рішень в Україні.

Зокрема, у I Універсалі Центральної Ради було проголошено принцип українізації місцевого самоврядування, яке, згідно з Декларацією Генерального Секретаріату, мало стати головною умовою “встановлення ладу на Україні” [2, 20]. Потреба створення представницьких органів самоврядування на місцях була визначена в III Універсалі як засіб “встановлення найтіснішого зв'язку й співробітництва з органами революційної демократії” [2, 21], з метою захисту національно-політичних прав українського народу та проведення в життя ухвал національних з'їздів і Української Центральної Ради [3, 70].

Одночасно з розбудовою адміністративних структур улітку 1917 р. було поновлено статус української мови в діловодстві, свідченням цього став Статут Генерального Секретаріату від 16 липня 1917 р.: “Усі закони тимчасового правительства мають силу на Україні від дня проголошення їх в Краєвім Урядовім Вістнику на українській мові” [4, 310–312]. Про переведення всього процесу діловодства на українську мову свідчить і рішення Генерального Секретаріату від 8 вересня 1917 р., яким було передбачено доручити комісарові при Тимчасовому уряді поставити питання перед урядом “про видання Временним правительством акта до офіціальних установ на Україні, щоб вони зверталися у всіх справах до Генерального секретаріату, відповідно до ст. 6-ї інструкції, з зазначенням у тому акті, що офіціальною мовою на Україні стає мова українська, на яку поволі і має перейти все діловодство” [5, 278–279]. У п. 4 було зазначено наступне: “Діловодство у Секретаріаті провадиться мовою українською” [5, 313].

Варто зауважити, що політика українізації державного апарату та інших структур суспільно-політичного життя не була обмежена лише запровадженням української мови, а розглядалася значно ширше – як механізм реалізації власної державної політики, що перебувала у стадії формування. Відтак для збереження документальної спадщини України з метою подальшого її використання в науковій роботі восени 1917 р. було створено Бібліотечно-архівний відділ при департаменті мистецтв Генерального секретарства справ освітніх Центральної Ради (з січня 1918 р. – Народного міністерства освіти УНР) на чолі з відомим істориком О.С. Грушевським [6, 82]. Не залишалися поза увагою уряду УНР питання реєстрації українських документальних матеріалів в архівосховищах Росії і повернення їх в Україну. З ініціативи Секретаріату народної освіти восени 1917 р. у Петрограді було створено комісію, яка почала реєстрацію “предметів та документів історичного минулого України в фондах петроградських архівів, музеїв і приватних колекцій” [7, 1].

У березні 1918 р. УЦР ухвалила “Закон про запровадження української мови у банківській і торговій сфері” [8, 51], у п. 3 якого проголошувалося, що “мовою в діловодстві має бути державна українська” [9, 229].

З поваленням Центральної Ради та проголошенням Гетьманату українізація діловодства в Україні не припинилася. Проте вона набула окремих структурних змін. А саме: для здійснення своїх повноважень гетьман створив розгалужений апарат, який складався з трьох підрозділів:

штабу, головної квартири та канцелярії. Отже, у найкоротший термін було налагоджено чітку організацію поточного діловодства на вищому рівні державного управління, що забезпечувало виконання гетьманських рішень зверху донизу. Як зазначає Ю.І. Палеха, досить чітко була поставлена й організація роботи з документами у Раді Міністрів, міністерствах, відомствах і в Державному Сенаті [10, 36]. Для збереження документів та матеріалів державної ваги було створено архівно-бібліотечний відділ, який очолював видатний український історик, архівіст В. Модзалевський, розширено мережу губернських архівів.

Відповідно до Постанови Ради Міністрів від 21 серпня 1918 р., "аби допомогти природному потягу особистості до рідної освіти...", було прийнято законопроект про відкриття курсів для вчителів, видання посібників і запровадження у діловодстві більшості шкіл української мови [10, 39]. У справі українізації державного апарату та діловодних процесів виявилася послідовною і створена в ніч на 14 листопада 1918 р. Директорія, яка, як відомо, проголосила відновлення Української Народної Республіки.

На початку своєї діяльності Директорія УНР виступила зі зверненням "До народів всього світу і правительств". У ньому містилося прохання допомогти "молодим паросткам демократичної державності" [10, 41]. Наступним кроком процесу українізації державного апарату та діловодства стало оприлюднення Директорією закону про державну українську мову в УНР, в якому, зокрема, йшлося: "Державною мовою в Українській Народній Республіці вважається українська... Через те вона обов'язкова для вжитку в армії, флоті і всіх урядових та загальних громадських публічноправних установах" [11, 2].

З метою наведення належного порядку в роботі державного апарату та організації діловодних процесів Рада Народних Міністрів ухвалила тимчасовий законопроект "Про силу законів, про порядок їх утворення, про форми і порядок оголошення" [12, 13]. Відповідно до цього документу, усі наступні законопроекти розробляли спочатку у відповідних міністерствах, державній канцелярії та в окремих відомствах і вже згодом виносили на розгляд Ради Народних Міністрів. Там їх доповнювали, вносили зміни або ж повертали на доопрацювання. Законопроекти приймалися більшістю голосів. Контроль за документальне оформлення прийнятих Радою Народних Міністрів рішень покладалася на державну канцелярію.

Отже, підсумовуючи державотворчу діяльність через призму процесів діловодства в українських урядах початку ХХ ст. варто підкреслити, що політика реформ, проведена в усіх сферах управління, документальним відображенням яких виступало діловодство, була характерна для всіх трьох українських політичних режимів: Центральної Ради, Гетьманату, Директорії. Величезною їхньою заслугою було надання українській мові статусу державної, а також мови офіційного діловодства. І хоча через тривалу русифікацію значної частини населення України це був складний процес, проте на шляху державотворення він дав плідні позитивні результати. Поруч з цим варто відмітити, що незважаючи на прагнення лідерів кожного з політичних режимів, створити власну систему діловодства, яка б відповідала потребам молоді української державності, не вдалося. Це питання залишалося відкритим.

Враховавши досвід та уроки минулого, Україна робить сьогодні чергову спробу раціоналізувати діловодні процеси на рівні державної політики, аби забезпечити своєчасне й якісне впровадження урядових постанов.

Література

1. Довідник з історії України (А–Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2001.
2. Місцеве самоврядування в Україні: історія, проблеми, пропозиції. – К.: Фонд сприяння становленню і розвитку місцевого та регіонального самоврядування України, 1994.
3. Палеха Ю., Ворончук И. Делопроизводство периода Центральной Рады в Украине // Персонал. – 1997. – № 4.
4. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали / Упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – Т. 1.
5. Протокол засідання Генерального секретаріату (8 вересня 1917 р.) // Українська Центральна рада: Документи і матеріали: У 2 т. / Ред. кол.: В.А. Смолій та ін. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1.
6. Грушевський О. Сучасне українське архівознавство // Україна. – 1918. – Кн. 1–2.
7. ІР НБУ. – Ф. 68, спр. 37.
8. Прайд Ю.Ф. Вступ до юридичної лінгвістики. – Сімферополь: Доля, 2002.
9. Закон Центральної ради про запровадження української мови у банківській і торговій сфері // Українська Центральна рада... – Т. 2.

10. Палеха Ю.І. Культура діловодства в сучасних установах України: становлення, технологія, організація, керування: дис... канд. іст. наук. – К., 2005.
11. Закон Ради народних міністрів Директорії УНР про державну мову в Українській Народній Республіці від 1 січня 1919 р. // Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 2208, оп. 2, спр. 2.
12. Накази по канцелярії Директорії УНР. 18 травня 1920 р. – 15 грудня 1921 р. // Там само. – Ф. 1429, оп. 2, спр. 5.

Анотація. Сокур Л.А. *Создание государства в период освободительной борьбы начала XX в. в контексте государственной политики в сфере делопроизводства. Рассмотрены основные этапы создания государства в период освободительной борьбы 1917–1921 гг. сквозь призму процессов делопроизводства украинских правительств; оперделены магистральные направления и приоритеты Центральной Рады УНР, гетьманата П. Скоропадского, Директории в сфере государственного строительства и их документальное отображение в начале XX в.*

Ключевые слова: *государствосозидающие процессы, Украинская Центральная Рада, Гетьманат П. Скоропадского, Директория, деловодные процессы, государственный язык, собственная система деловодства*

Summary. *Sokur L.A. State formation during liberating at the beginning of xx in the light of state policy in the sphere of workflow management. The question of the main landmarks of the liberation competition period in 1917–1921-s through the prism of the processes of businessment of young Ukrainian governments was regarded in this article; were determined major directions and priorities of the Central Rada UNR, P. Skoropadskyi hetmanship and Directory in the sphere of state formation and their documentary reflection in the beginning of the XX-th century.*

Key words: *state formation processes, Ukrainian Central Rada, P. Skoropadskyi hetmanship, Directory, the processes of businessment, the state language, personal system of businessment*

*Надійшла до редколегії 20. 04. 2010 р.
Затверджена до друку 10.06. 2010 р.*

Н.П. Гончарова

УДК 94(477)“1920”

ТЕОРІЯ “БОРОТЬБИ ДВОХ КУЛЬТУР”: ДИСКУСІЯ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМИН МІСТА Й СЕЛА УСРР (1920-ті рр.)

Стаття присвячена малознаній навіть серед дослідників полеміці навколо “теорії боротьби двох культур”, яка відбувалася в 1920-х рр. Робиться висновок, що всупереч намірам авторів “теорії” – комуністичних ідеологів – вона позитивно позначилася на процесі українізації, що невдовзі перетворилася на справу всього свідомого українства.

Ключові слова: *культура, теорія, ідеологія, нація*

Неоднорідність національного складу українського суспільства, диспропорції між культурними рівнями сільських і міських мешканців, низький рівень грамотності населення, обмаль професійних кадрів, слабкість матеріальної бази, недостатність фінансування, конкуренція з боку російських культурних впливів, а також потреба вести боротьбу з виявами великодержавного російського шовінізму – все це створювало значні перешкоди на шляху творення української культури в 1920-і рр. Ускладнювало ситуацію й те, що, внаслідок проведення впродовж кількох століть русифікаторської політики в Україні, її міста були здебільшого деукраїнізовані. Натомість села зберегли своє етнонаціональне обличчя: мову, традиції, так би мовити, ментальний колорит.

Усі ці чинники треба було врахувати керівництву республіки для вироблення обґрунтованої національно-культурної політики. У пошуках виходу зі складного становища у правлячій компартії (а пізніше серед широких кіл інтелігенції) точилися дискусії, на яких розглядався широкий спектр питань: від проблем, що обмежувалися виключно сферою культури, до власне політичних питань. Учасники цих дискусій висловлювали різні погляди на розгортання культуротворчих процесів у радянській Україні. Частина з них відстоювала